

«ԵՐԵՎԱՆԻ ԼԵՈՅԻ ԱՆՎԱՆ Հ.65 ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ» ՊՈԱԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱԿՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Առարկա՝ հայոց պատմություն

Մասնակից՝ Մկրտիչ Բաբայան

Դեկավար՝ Արմինե Սաֆարյան

Թեմա՝ Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը պատմության
դասավանդման ընթացքում

Երևան 2023

Բովանդակություն

Արժեքանության էությունը, հիմնական ուղղությունները -----	3-5
Սովորողների արժեքային դաստիարակության համակարգը -----	5-7
Արժեհամակարգերի միջոցով սովորողների դաստիարակության առանձնահատկությունները -----	8-15

Արժեքանության հիմնական ուղղությունները

Մանկավարժական արժեքանությունը նոր զարգացող գիտաձյուղ է կրթության արժեքների մասին: Արդի ժամանակաշրջանի կրթության զարգացման գերակայություններից է անցում արժեքային նոր հարացույցի: Դա պայմանավորված է համընդհանուր տեղաշարժերով, նորարարական գործընթացներով, որոնք իրականանում են ոչ միայն աշխարհի տարբեր շրջաններում, այլև մեր երկրում և դրանք կրում են քաղաքական, տնտեսական և սոցիալ-մշակութային բնույթ:

ԽՍՀՄ-ում արժեքային համակարգերը մինչև 1960-ական թվականները դիտարկվում էր որպես արևմտյան փիլիսոփայության իդեալիստական ուղղություն:

Աքսիոլոգիան (հունարեն *axios* - արժեք և *logos* - բառ, հասկացություն) կամ արժեքների տեսությունը փիլիսոփայական հետազոտության համեմատաբար նոր ոլորտներից մեկն է, որը սկիզբ է առել 19-րդ դարի երկրորդ կեսի գերմանացի փիլիսոփաների աշխատություններով. 20-րդ դարի սկզբին, ովքեր պատկանում էին նեոկանտյանիզմի Բադենի դպրոցին՝ Ռուդոլֆ Հերման Լոտցեին, Վիլհելմ Վինդելբանդին և Հենրիխ Ռիկերին:

Ժամանակակից հոգեբանական գրականության մեջ «արժեք» հասկացությունն օգտագործվում է տարբեր իմաստներով.

1) արժեքը նույնացվում է նոր զաղափարի հետ, որը գործում է որպես անհատական կամ սոցիալական ուղեցույց.

2) արժեքը ընկալվում է որպես լայնորեն տարածված սուբյեկտիվ պատկեր կամ ներկայացում, որն ունի մարդկային չափում.

3) արժեքը համաչափ է մշակութային և պատմական չափանիշներին.

4) արժեքը կապված է «արժանի» վարքագծի, որոշակի ապրելակերպի հետ»:¹

Արժեք հասկացության մեջ մտնում են մի քանի հասկացություններ.

- երևույթների և առարկաների հատկանիշներ, որոնց հիմքում ընկած են գործնական և հուզական հարաբերություններ գնահատվող առարկաների և երևույթների նկատմամբ,
- բարոյական հասկացությունների բնութագրեր, այդ թվում նաև մարդու հոգեբանական բնութագիրը,
- սոցիալական երևույթների որակումներ, որոնք բնորոշում են մարդկանց միջև առկա հարաբերությունները:²

¹ Гуревич П.С. Трансформация ценностей как чрезвычайная ситуация. М., 2007, С.40-41.

Արժեքային կողմնորոշման հայեցակարգն ավելի լայն է, քան արժեք հասկացությունը, քանի որ այն ենթադրում է կառուցվածքային կապ կամ հարաբերություն արժեքի և արժեքային ուղղվածության սուբյեկտի միջև:

Արժեքային համակարգի զարգացման վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ արժեքի մարմնավորումն իրականում կարող է և՛ նպաստել կեցության բարելավմանը, և՛ նրա կործանման գործոն դառնալ: Ուստի հատկապես սուր է հասարակության հիմնական արժեքների ձևավորման խնդիրը: «Հիմնական արժեքները յուրաքանչյուր հասարակության մեջ ձևավորվում են աստիճանաբար՝ նրա պատմական զարգացման ընթացքում: Ի վերջո, ձևավորված արժեհամակարգն ինքնին սկսում է էական ազդեցություն ունենալ սոցիալական, տնտեսական և քաղաքական գործընթացների վրա՝ ընդհանուր առմամբ որոշելով տվյալ հասարակության էական բնութագրերը»:³

Մեր կարծիքով, այսօր ոչ միայն ցանկացած պատմության ուսուցիչ, այլ ցանկացած քաղաքացի քաջ գիտակցում է, որ իրական մարդ, անհատականություն դաստիարակելն ամենևին էլ հեշտ չէ, հատկապես արժեքային կողմնորոշումների և իդեալների փոփոխության ժամանակաշրջանում:

Չպետք է մոռանալ, որ «...Արժեքային համակարգը հորինված չէ, արժեհամակարգն առաջին հերթին ապրել է: Քանի որ մարդու կյանքը գիտակից կյանք է, իսկ սոցիալական գիտակցությունը ոչ այլ ինչ է, քան գիտակից էություն, արժեհամակարգը ոչ միայն իրագործվում է, այլև խորապես մտածված է կյանքի գործընթացի առանձին պահերի հետ կապված»⁴:

Նշենք, որ արժեքների խնդիրը միշտ էլ արդիական է եղել: Այն իր բնույթով պատմական է, բավական է հիշել Բաբելոնում գտնված կավե սալիկների վրա գրված ծնողի բողոքը որդուց, Սոկրատեսի բողոքները երիտասարդ սերնդի մասին, որոնք արդիական են նաև այսօր:

Այնուամենայնիվ, գերակշռող սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունները հանգեցրել են երիտասարդների սոցիալ-բարոյական կողմնորոշումների անկայունությանը և նրանց արժեքների և իդեալների կտրուկ փոփոխությանը: Ցավոք, շրջանավարտներից շատերը բացարձակ ինֆանտիլ են, հստակ չեն ներկայացնում իրականությունը, նրանց արժեքային կողմնորոշումները հակասական են, մի մասը հեռանում է Հայրենիքից՝ դրսում կորցնելով ազգային

² Թորգոմյան Լ. Մանկավարժական արժեքախոսության հիմունքներ, էջ, 6:

³ Расолько И.Д., Ценностный мир современного человека. с. 5.

⁴ Багдасарян, В. Э. Методология школьного учебника истории. с. 3–12.

արժեքներն ու աստիճանաբար ասիմիլացվում են: Ուստի ժամանակակից դպրոցը կոչված է վաղ երիտասարդության շրջանում ստեղծել դրական արժեքային ինքնորոշման պայմաններ:

Սովորողների արժեքային դաստիարակության համակարգը

Արժեքային կողմնորոշումներն այն գործոններն են, որոնք մարդուն դրդում են ուղղակի գործողության: Դրանք մեր կողմից համարվում են որպես մարդու կայուն հարաբերությունների համակարգ շրջապատող աշխարհի և իր հետ՝ հասարակության նյութական և հոգևոր մշակույթի որոշակի արժեքների նկատմամբ ընդգծված վերաբերմունքի տեսքով:

Ավագ դպրոցի սովորողների անհատականության արժեքային ոլորտի ձևավորումը «Հայոց պատմություն» և «Համաշխարհային պատմություն» ուսումնասիրելիս ենթադրում է արժեքների հետևյալ խմբերի որոշման և դրանց համապատասխան արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման նպատակահարմարությունը.

- կյանքը (կյանքի արժեք, առողջություն, վստահություն ապագայի նկատմամբ, խաղաղություն, կայունություն հասարակության մեջ) և կողմնորոշում դեպի մարդկային կյանքի ներհատուկ արժեքը և հասարակության մեջ խաղաղ գոյակցությունը.

- քաղաքացիական կողմնորոշում (հայրենասիրություն, քաղաքացիական գիտակցություն, ընտրության ազատության իրավունք, ոչ բռնություն),ակտիվ կյանքի դիրք, գործունեություն հանուն հայրենիքի և ժողովրդի շահերի.

- նյութական (նյութական բարեկեցություն, անձնական և ընտանեկան հարստություն) և կողմնորոշում դեպի մասնագիտական ինքնաիրացում՝ որպես նյութական բարեկեցության ապահովման միջոց.

- ազգային (կյանքի չափանիշներ, բնավորության գծեր, ավանդույթներ) և կողմնորոշում դեպի դրանց ժառանգությունը ժամանակակից սոցիալ-մշակութային միջավայրում.

- բարոյական (պարտականություն, արդարություն, գթասրտություն, կարեկցանք) և կողմնորոշում դեպի բարոյական նորմերը՝ որպես սոցիալական հարաբերությունների կարգավորման միջոց.

- մշակութային (գիտելիք, արվեստ, կրթություն, մասնագիտական ինքնորոշում) և կողմնորոշում սեփական գործունեության մեջ դրանց փոխակերպմանը.

• կրոնական (կրոնի ազատություն, կրոնական կանոններ) և կողմնորոշում դեպի դավանանքի ընտրության ազատություն:⁵

Պատմական կրթության բովանդակության մեջ ներդրված են ուսանողների արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման գիտական և մեթոդական մեծ հնարավորություններ: «Պատմություն» առարկան ներառում է բազմաթիվ գաղափարներ, հասկացություններ, փաստեր, որոնք կրում են խորը գաղափարական բեռ: Պատմական կրթության բովանդակությունը կենտրոնացնում է մարդկության փորձը, որտեղ բարոյագիտական, գեղագիտական, հումանիզմի օրինակների հետ մեկտեղ կան նաև դաժանության, բռնության վկայություններ, որոնք հանգեցնում են մարդկանց զոհերի և մահվան: Ուստի դպրոցում պատմություն ուսուցնասիրելու նպատակները որոշելիս կարևոր է հաշվի առնել ոչ միայն դիդակտիկ, այլև արժեքային հայեցակարգերը:

«Պատմություն» առարկայի բովանդակությունը նպաստում է ուսանողների ակտիվ սոցիալականացմանը, քաղաքացիական, բարոյական և հայրենասիրական գաղափարների ձևավորմանը, օգնում է ճանաչել իրեն որպես պատմականորեն կայացած հասարակության անդամ: Կրթական պատմական գիտելիքների արժեքային բաղադրիչը 10-12-րդ դասարաններում ուղղված է այնպիսի արժեքների ըմբռնմանը, ինչպիսիք են խաղաղությունը, ազատությունը, կյանքը, անկախությունը, հայրենասիրությունը, քաղաքացիությունը, ոչ բռնությունը, բարգավաճումը, սերը, պարտականությունը, արդարությունը, ողորմությունը, տունը, բարեկեցությունը: , հավատքը և այլն: Որքան կարևոր է մարդու մեջ գրավել հոգևոր, իդեալական ուժերը, որոնք կազմում են անհատականության աշխարհը՝ արժեքային կողմնորոշում, կենսունակություն, բարոյական իդեալներ և ինքնագնահատական: Երեխային սովորեցնել տեսնել նպատակը, վայելել կյանքը, ձգտել ինքնակատարելագործման՝ ուսուցչի հետաքրքիր, բայց հեշտ աշխատանք չէ:

Ավագ դպրոցի աշակերտների արժեքային կողմնորոշումների ձևավորումը բաղկացած է երկու խմբից՝ գիտելիքների ներկայացում (ներառում է երեք բաղադրիչ՝ թիրախ, բովանդակություն և գործառնական գործունեություն) և գիտելիքի ներկայացման ընկալումից (սահմանում է արժեքները, ուսանողների արժեքային կողմնորոշումները):

Այս նպատակին հասնելու համար պետք է թեմատիկորեն համատեղել սովորողների գիտելիքները՝ կենտրոնացնելով նրանց ուշադրությունը հիմնական արժեքների և դրանց հիման վրա ձևավորված արժեքային կողմնորոշումների վրա:

⁵ Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие М. 1993.

Մեր դասի ընթացքում մենք ներկայացնում ենք այնպիսի շրջանակներ, ինչպիսիք են «փոփոխության պատճառները և կյանքի նոր հեռանկարները», «կյանքի փոփոխությունների համար պայքարելու ուղիները», «իրադարձությունները և մարդիկ», «պատմության անունները», «ժամանակը և ես», «պատմություն» և մարդկանց ճակատագրերը»: Այս շրջանակները նախորդում են յուրաքանչյուր պատմական դասընթացի ուսումնասիրությանը և լրացվում են բովանդակությամբ, երբ ուսումնասիրվում է ուսումնական նյութը: Սովորողների կրթական գործունեության կազմակերպման արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման ամենաարդյունավետ ձևերից մենք ներառում ենք դաս-հետազոտություն, դաս-ճանապարհորդություն, դաս-խմբագրում և այլ համակարգեր, որոնք թույլ են տալիս հաշվի առնել գիտելիքների, հմտությունների մակարդակները, դպրոցականների կարողությունները, նրանց հետաքրքրությունները, կարիքները: Ուսուցման տարբեր մեթոդներից նախընտրում ենք դրդապատճառային, հիմնախնդրային իրավիճակներ ստեղծելու մեթոդը, նախագծերի մեթոդը, սովորողների քննադատական մտածողության զարգացման մեթոդները, դեպքերի մեթոդը: Մեր մանկավարժական փորձի յուրահատկությունը պատմության միջառարկայական կապերի օգտագործումն էր սովորողների արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման գործընթացում:

Այս փուլում հայրենասիրությունը կարող է և պետք է դառնա այն առանցքը, որի շուրջ ձևավորվում են շատերի զգացմունքները, կարծիքները, համոզմունքները, դիրքորոշումները, նրանց պատրաստակամությունը, հայրենիքի շահերին գործուն քայլեր անելու կարողությունը:

Նման անձի կրթության կազմակերպման և իրականացման հիմնական ուղղություններից մեկը պատմական կրթությունն է, մեր ժողովրդի հոգևոր, բարոյական և մշակութային և դարավոր ավանդույթների մասին տեղեկատվության հաղորդումն ու ուսումնասիրումն է:

Արժեհամակարգերի միջոցով սովորողների դաստիարակության առանձնահատկությունները

Պատմության դասերին դարձրածականները ծանոթանում են հայրենիքը կերտած մարդկանց ճակատագրին, որը ավելացնում է նրաց հոգևոր և նյութական հարստությունը, ձևավորում սեր, հարգանք սեփական ժողովրդի ու նրա ստեղծած արժեքների հանդեպ: Ուսանողները անմիջական երկխոսության մեջ են մտնում անցյալի հերոսների հետ, խորհում, թե ինչ ընդհանուր բան ունեն պատմական կերպարի հետ, ինչպես են նրանք տարբերվում, ինչ կանեին նրա փոխարեն: Ղասագրքի տեքստի, փաստաթղթերի հետ աշխատելու ցանկացած փուլում տեղին են հետևյալ հարցերը՝ ինչպե՞ս եք վերաբերվում իրադարձություններին: Ո՞ւմ կաջակցեիք այս իրավիճակում: Բացատրիր ինչու՞: Պատասխանելով նման հարցերին արդեն տեղի ունեցած պատմական իրադարձությունների հիման վրա՝ սովորողները ձեռք են բերում իրավիճակներ վերլուծելու, մասնակիցների դիրքորոշումները մոդելավորելու և նրանց դերերը հասկանալու հմտություններ: Այդպես է կուտակվում իրադարձությունների նկատմամբ վերաբերմունք ձևավորելու փորձը, որն անհրաժեշտ է հատկապես շրջապատող իրականության մեջ ինքնորոշվելու համար:

Այսպիսով, տասնմեկերորդ դասարանցիները «1918թվականի մայիսյան հերոսամարտերը» թեման ուսումնասիրելիս նամակներ են կազմում իրական կամ հորինված կերպարի անունից՝ ճակատամարտերի մասնակիցներին: Նրանց խրախուսվում է ոճավորել իրենց աշխատանքը՝ ընդօրինակելով այդ ժամանակաշրջանի լեզուն, կոլորիտը, ավանդությունները:

Մեթոդական առումով ուսուցման հիմքը ոչ թե պարզ անգիր անելն է, այլ սովորողի մասնակցությունը տեղեկատվության ձեռքբերմանը, որն իրականացվում է ոչ ավանդական տիպի կրթական գործունեության, տեխնիկայի և տեխնոլոգիաների կիրառմամբ, ինչպիսիք են cinquain, պորտֆոլիո, համակարգչային շնորհանդեսներ:

Սովորողները հարցաթերթիկներ են կազմում տարբեր պատմական դեմքերի համար՝ Արտաշես I, Պապ թագավոր, Աշոտ II Երկաթ, Պյոտր I, Նապոլեոն Բոնապարտ և այլն, ինչը թույլ է տալիս նրանց ավելի լիարժեք արտացոլել նկարագրված երևույթի ըմբռնման խորությունը, անհատի դերի գնահատումը պատմության մեջ և պատմական օրինաչափություններն ու պատճառահետևանքային կապերը:

Արդեն մի քանի տարին է՝ մենք և իմ աշակերտները տիրապետում ենք պորտֆոլիո տեխնոլոգիային, ստեղծում ենք թեմատիկ պորտֆոլիոներ՝ «Ճամփորդություն դեպի Հին Հունաստանի աշխարհ» (10-րդ դասարան), «Հարյուրամյա պատերազմ» (11-րդ դասարան), «Պատմություն» և շատ այլ թեմաներով:

Ահա թե ինչպես են նրանք գնահատում իրենց աշխատանքը.

- «Իհարկե, իմ մտահորիզոնն ընդլայնվել է, ես ձեռք եմ բերել ինքնուրույն աշխատանքի հմտություններ; Տեղեկատվության որոնում, դրա մշակում, հոդվածներ գրել, դրանց գեղարվեստական ձևավորում:
- «Բացահայտել եմ շատ նոր բաներ»
- «Գլխավորն այն է, որ կա հետաքրքրություն, մեծ հետաքրքրություն ընդհանրապես պատմության նկատմամբ»:

Ստեղծագործական գործունեության ընթացքում ապահովվում է ոչ միայն սովորողների կողմից ուսումնական նյութի հաջող յուրացումը, այլև շարունակվում է նրանց մտավոր և բարոյական զարգացումը: Սովորողները դառնում են ավելի անկախ, ընկերասեր, շփվող:

Սովորողների բավականին լայն շրջանակի ներգրավումը, նրանց ուսումը սուբյեկտիվ հիմքի վրա տեղափոխելը՝ կենտրոնանալով անհատի ինքնազարգացման վրա, թույլ է տալիս սոցիալական ձևավորման մեթոդը: Նման գործողությունների արդյունքում իրականացվեցին այնպիսի սոցիալապես նշանակալի նախագծեր, ինչպիսիք են. «Հերոսացած տղաներ, ժողովուրդ, Մեր մշակույթը», «Մոտակայքում ապրող վետերան», «Խոնարհվիր մայր հողին» և այլն:

Անձի կապը Հայրենիքի պատմության հետ շատ հաճախ արտացոլված է նրանց նախնիների կյանքում և ճակատագրերում:

Աշխատելով նախագծերի վրա՝ «Իմ նախահայրի կենսագրությունը», «Իմ տոհմածառը», «Ընտանիքի տարեգրություն», աշակերտները սովորում են իրենց, իրենց ընտանիքի, իրենց փոքրիկ հայրենիքի, երկրի պատմության մասին:

Հենց դեռահասության տարիքում է, որ սոցիալական և անձնական ինքնորոշման խնդիրները՝ որպես սեփական անձի և մեծահասակների աշխարհում իր տեղի սահմանում, առանձնահատուկ արդիականություն են ձեռք բերում:

Այնուամենայնիվ, գերակշռող սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունները հանգեցրել են երիտասարդների սոցիալ-բարոյական կողմնորոշումների անկայունությանը և նրանց արժեքների և իդեալների կտրուկ փոփոխությանը: Ցավոք, շրջանավարտների մի մասը անտարբեր են, հստակ չեն

ներկայացնում իրականությունը, նրանց արժեքային կողմնորոշումները հակասական են, մի մասն էլ հեռանում է Հայրենիքից: Ուստի ժամանակակից դպրոցը կոչված է վաղ երիտասարդության շրջանում ստեղծել դրական արժեքային ինքնորոշման պայմաններ:

Սոցիալական հոգեբանության մեջ «արժեքային կողմնորոշումները կարգավորում են, այս համակարգից օգտվում են մեր դպրոցում դասավանդող բոլոր առարկաների ուսուցիչները՝ այդ թվում պատմության, երբ փորձում են սովորողների մոտ ձևավորել արժեքային համակարգ, հետևյալ կերպ.

1) գաղափարական, քաղաքական, բարոյական, գեղագիտական և այլն շրջակա իրականության առարկայի գնահատման հիմքերը և դրանցում կողմնորոշվելը.

2) անհատի կողմից առարկաները ըստ իրենց նշանակության տարբերելու միջոց:

Արժեքային կողմնորոշումները ձևավորվում են սոցիալական փորձի յուրացման ընթացքում և հայտնաբերվում են նպատակների, իդեալների, համոզմունքների, շահերի և անձի այլ դրսևորումների մեջ: Մարդու գործունեության կառուցվածքում արժեքային կողմնորոշումները սերտորեն կապված են նրա ճանաչողական և կամային ասպեկտների հետ: Արժեքային կողմնորոշումների համակարգը կազմում է անձի կողմնորոշման բովանդակային կողմը և իրականության հետ նրա հարաբերության ներքին հիմքը: Համատեղ գործունեության գործընթացում, որը որոշում է խմբերի մարդկանց հարաբերությունները, ձևավորվում են խմբային արժեքային կողմնորոշումներ: Խմբի անդամների կարելորագույն արժեքային կողմնորոշումների համընկնումն ապահովում է նրա համախմբվածությունը (որպես արժեքային միասնություն)»:⁶

Արժեքային կողմնորոշումները արտահայտում են այն, ինչը մարդու համար ամենակարևորն է և նրա համար ունի անձնական նշանակություն. «Արժեքային կողմնորոշումները հոգեբանական հատուկ ձևավորումներ են, որոնք միշտ կազմում են հիերարխիկ համակարգ և գոյություն ունեն անձի կառուցվածքում միայն որպես դրա տարրեր: Անհնար է պատկերացնել անձի կողմնորոշումը կոնկրետ արժեքին որպես մի տեսակ մեկուսացված կազմավորում, որը չի ենթադրում դրա առաջնահերթությունը, սուբյեկտիվ նշանակությունը այլ արժեքների նկատմամբ, այսինքն՝ ներառված չէ համակարգում»:⁷

⁶ Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система. с.17.

⁷ Նոյն տեղում, էջ 17:

Անձի կողմից արժեքների ընդունումը ինքնաբերաբար ենթադրում է անհատական արժեքային հիերարխիայի կառուցում:

Արժեքային կողմնորոշումների բովանդակությունը ավանդաբար ներկայացվում է որպես հուզական, ճանաչողական և վարքային տարրերի միասնություն: Անձի արժեքային կողմնորոշումների համակարգը կարելի է համարել ավելի լայն համակարգի ենթահամակարգ, որը տարբեր հեղինակների կողմից բնութագրվում է որպես «մարդու կյանքի աշխարհ», «աշխարհի կերպար», որն ունի բարդ և բազմաստիճան բնույթ: Արժեքային կողմնորոշումները անհատականության հատկանիշն են՝ ձևավորվելով հոգեբանորեն և սոցիալապես: Նրանց զարգացման գործընթացը երկար է և բազմափուլ:⁸

Աշակերտի համար այն կազմակերպվում է առաջին հերթին դպրոցի նպատակային կրթական ազդեցությամբ: Համաաշխարհային մանկավարժական տեսության և պրակտիկայում վաղուց է ձևավորվել այն կարծիքը, որ կրթական գործընթացը չպետք է կախված լինի նրանից, թե ինչպիսի հայացքներ և համոզմունքներ են դավանում մարդիկ, ովքեր այժմ իշխանության մեջ են: Մատաղ սերնդի դաստիարակությունը պետք է հիմնված լինի մշտական, մնայուն գաղափարների ու արժեքների վրա: Հետևաբար, որպես կրթական ողջ համակարգի գաղափարական հիմք, հումանիզմի սկզբունքները պետք է մշակվեն և փորձարկվեն դարերի պրակտիկայի միջոցով:

Ինչպես նշում են հոգեբաններն ու ուսուցիչները, դպրոցականների մոտ արժեքային կողմնորոշումների ձևավորումը, որոնք որոշում են անհատի գործունեության և գործունեության ուղղությունն ու բովանդակությունը, գնահատման և ինքնագնահատման չափանիշները, սկսվում է դեռահասության տարիքից: Տարրական դպրոցական տարիքում միայն առանձնացվում են անձնական արժեքները, տեղի է ունենում դրանց հուզական զարգացումը, որն ամրագրվում է գործնական գործունեության մեջ և աստիճանաբար գտնում է ճիշտ մոտիվացիոն արտահայտությունը: Ավագ դպրոցական տարիքում անհատականության հիմնական հոգեբանական բնութագրերը կայունանում են: Միևնույն ժամանակ, սոցիալական երևույթների բազմազանությունը ձեռք է բերում համակարգված, ընդհանրացված բնույթ և պատմության դասավանդման ժամանակ արտացոլվում է սովորողների մոտ որպես հասկացություններ և արժեքներ: Հենց այս ժամանակահատվածում արժեքային կողմնորոշումները զգալի

⁸ Баева, Л. В. Ценности изменяющегося мира: экзистенциальная аксиология истории. с. 185.

ազդեցություն ունեն դպրոցականների միջև սոցիալական արժեքավոր հարաբերությունների ձևավորման, դպրոցից հետո նրանց սոցիալական նշանակալի գործունեության ընտրության և բարոյական գործունեության ձևավորման վրա:

Հայոց պատմության և կրթության ժամանակակից շրջանը արժեքային կողմնորոշումների փոփոխման ժամանակաշրջան է: «Նոր արժեքների հռչակումը, հակասությունները՝ կապված ազատության իդեալների, բնակչության վիճակի հռչակման հետ, երեխաների դաստիարակության հնարավորությունների սահմանափակումը, սոցիալական առաջընթացի իրական հեռանկարների բարդացումը, էական ազդեցություն ունեցան ձևավորման և զարգացման վրա: Ժամանակակից երեխաների և դեռահասների զարգացումը. Ստեղծված իրավիճակը նրանց մոտ առաջացնում է պասիվություն, նիհիլիզմ, ագրեսիա, դեպրեսիա, բարոյական անտարբերություն և դժվարություններ է ստեղծում բարոյական արժեքների յուրացման հարցում»:⁹

Մեր հասարակական կյանքի ներկա փուլում բնորոշ են մի շարք միտումներ.

1) նախկինում գոյություն ունեցող բարոյական արժեքների էրոզիա և արժեզրկում.

2) արժեքների վերագնահատում.

3) արժեքային դիրքերի բազմակարծություն. Այս պայմաններում անհատների հասարակական գիտակցությունը բնութագրվում է որպես ճգնաժամ, քանի որ այն համատեղում է և միևնույն ժամանակ. այն արժեքները, որոնք իրենց իմաստով հակադիր են, հաստատվում կամ հերքվում են»:¹⁰

Տեղեկատվական հասարակության պայմաններում փոխվել է պատմության ուսուցչի դերը. նա դառնում է ոչ միայն կրթության լավագույն ավանդույթների պահապանողը, այլև դրանց իրականացնողը, որն ապահովում է ուսուցման բովանդակակից գործընթացների աջակցություն, կրթական միջավայրի կազմակերպիչ և մասնակից, որը թույլ է տալիս սովորողներին ազատ կողմնորոշվել տեղեկատվության հոսքում՝ ձևավորելով 21-րդ դարում անհատի ինքնակրթության և ինքնաիրացման իրենց հմտությունները:

Ժամանակակից տեղեկատվական հասարակությունը պահանջում է դպրոցից և բնականաբար պատմության ուսուցիչներից, դաստիարակել այնպիսի սերունդ, ով կարող է ինքնուրույն սովորել և բազմիցս վերասովորել անընդհատ փոփոխվող կյանքի ընթացքում՝ պատրաստ անկախ գործողությունների և որոշումների

⁹ Вульфова Б., Сиягин Ю., Сиягина Н., Селезнева Е. Интересы и потребности современных детей и подростков. с.19-20.

¹⁰ Նույն տեղում, էջ 26:

կայացման: Կյանքի համար, դրանք խնայողություններ են հանուն լավ ապագայի և կարևոր է դրսևորումն ու կարողությունը օգտագործել այն, ինչ կա, այսինքն, ոչ կառուցվածքային, այլ գործառութային գործունեության որակները:

Դպրոցը պետք է «սովորեցնի ինչպես սովորել»: Այդ իսկ պատճառով դպրոցը բախվեց նոր գիտելիքների, հմտությունների և կարողությունների, այդ թվում՝ սովորելու կարողության սովորողների կողմից ինքնուրույն հաջող յուրացման խնդրին: Դրա համար մեծ հնարավորություններ է ընծեռում համընդհանուր կրթական գործունեության զարգացումը: Այդ իսկ պատճառով նոր սերնդի կրթության չափորոշիչների «պլանավորված արդյունքները» որոշում են ոչ միայն առարկայական, այլև մետաառարկայական և անձնական արդյունքները:

Նոր սերնդի դպրոցական չափանիշների հիմնարար տարբերությունը նրանց կենտրոնացումն է ոչ միայն առարկայական կրթական արդյունքների հասնելու, այլև, առաջին հերթին, ուսանողների անհատականության ձևավորման, կրթական գործունեության ունիվերսալ մեթոդների տիրապետման վրա, որոնք ապահովում են հաջողություն ճանաչողական գործունեության մեջ: Իետագա կրթության բոլոր փուլերում: Մենք՝ ուսուցիչներս, ստիպված ենք հրաժարվել ավանդական տեխնոլոգիաներից և անցնել համակարգային գործունեության մոտեցման, երբ կրթության նպատակը սահմանվում է որպես սովորողի անձի զարգացում՝ հիմնված գործունեության համընդհանուր մեթոդների մշակման վրա:

Պատմության դասերին համընդհանուր կրթական գործունեության ձևավորման և զարգացման վրա աշխատանքը նպաստում է սովորողների ինքնուրույն ճանաչողական գործունեությանը այլ գիտությունների բնագավառում, ինչպես նաև նրա հարմարվողականությանը հասարակության մեջ:

Ժամանակակից դպրոցը և ուսուցիչը խնդիր ունեն սովորեցնել դպրոցականներին ինքնուրույն ձեռք բերել անհրաժեշտ գիտելիքներ, հասկանալ դրանց ձեռքբերման ուղիները և կրթության մեջ տեսնել ոչ միայն սոցիալական, այլև անձնական նշանակալի արժեք:

Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունում տեղի է ունենում քաղաքացիական ինքնության ձևավորման ուղիների որոնում: Հետևաբար, մենք օգտագործում ենք հետևյալ կրթական տեխնոլոգիաները՝ դիզայն, KTD, խնդիր-արժեքային քննարկումների տեխնոլոգիա (շեշտը դրված է ոչ թե որևէ տեսակետ ընտրելու և պաշտպանելու, այլ հակասությունների պահպանման և հետագա պատասխանատու ինքնորոշման վրա): Մեր դասերին մենք օգտագործում ենք

խնդրահարույց դասախոսություններ, կրթական քննարկումներ քննադատական մտածողության զարգացման համար, էվրիստիկ գրույցներ:

Քաղաքացիական ինքնության կրթության վրա աշխատանքը իրավասությունների վրա հիմնված մոտեցման շրջանակներում, որը կենտրոնանում է կրթության արդյունքի վրա, շատ արդյունավետ է, և արդյունքը ոչ թե սովորած տեղեկատվության քանակն է, այլ հիմնական իրավասությունները, այսինքն տարբեր խնդրահարույց իրավիճակներում գործելու անձի ունակությունը, որպես իրավասությունների վրա հիմնված մոտեցման մաս՝ մենք օգտագործում ենք կրթական աշխատանքի տարբեր մեթոդներ, միջոցներ և ձևեր:

Մեր մանկավարժական երկարամյա գործունեության ընթացքում մենք մշակել ենք աշխատանքային հիմնական սկզբունքները.

- մենք աշակերտների համար ընդհանուր (ռազմավարական) խնդիր ենք դնում և նկարագրում ենք ապագայի համար ցանկալի արդյունքի տեսակն ու բնութագրերը (աշակերտը և ուսուցիչը փոխազդում են որպես միմյանց համար հավասար և հետաքրքիր առարկաներ);

- մենք առանձնացնում ենք այն տեղեկատվությունը, որը կարևոր է խնդրի լուծման համար, և մենք պարզաբանում ենք խնդիրը, երբ ծանոթանում ենք տեղեկատվությանը, ինչպես դա տեղի է ունենում կյանքի խնդիրներ լուծելիս.

- մենք խրախուսում ենք աշակերտներին հանդես գալ այնպիսի գաղափարներով, որոնք այլընտրանքային են այն գաղափարներին, որոնք նրանք սովորում են դասարանում.

- մենք աշակերտներին հնարավորություն ենք տալիս ինքնուրույն պլանավորել, փորձել, առաջարկել իրենց հետազոտությունը, որոշել դրա ասպեկտները և առաջարկել հնարավոր արդյունքները.

- Մենք համեմատում ենք տարբեր տեսակետներ և անհրաժեշտ փաստեր ենք քաղում տարբեր աղբյուրներից :

Քաղաքացիական ինքնության ձևավորման գործընթացը երկար է, և արդյունքները հնարավոր է անմիջապես չստանալ: Այստող հիմնական խնդիրն այն է, որ մենք ձևավորենք սովորողների անհատականությունը և՛ դասարանում, և՛ արտադասարանական գործունեության ընթացքում: Մեր մանկավարժական գործունեության մեջ ամենակարևորը սերն ու հարգանքն է յուրաքանչյուր երեխայի, անհատականության նկատմամբ:

Ուսուցչի բարոյականությունը, բարոյական չափանիշները, որոնցով նա առաջնորդվում է իր մասնագիտական գործունեության և կյանքում, նրա

վերաբերմունքը մանկավարժական աշխատանքին, աշակերտներին, գործընկերներին, այս ամենը կարևոր նշանակություն ունի աշակերտներին հոգևոր և բարոյական զարգացման և կրթության համար: Ոչ մի կրթական ծրագիր արդյունավետ չի լինի, եթե ուսուցիչը միշտ չէ, որ սովորողների համար բարոյական և քաղաքացիական անձնական վարքագծի հիմնական օրինակն է:

Այսպիսով, պետք է հիշել, որ «... Սովորողի անձնական գործունեությունը պետք է լինի կրթության հիմքը, և դաստիարակի ողջ արվեստը պետք է կրճատվի միայն այս գործունեությունը ուղղորդելու և կարգավորելու համար»:¹¹

¹¹ Вигодский Л.С. Педагогическая психология., с. 256.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Թորգոմյան Լ. Մանկավարժական արժեքանության հիմունքներ: Ուսումնական ձեռնարկ մանկավարժական բուհերի ուսանողների համար, Երևան, 2011
2. Багдасарян, В. Э. Методология школьного учебника истории: опыт экспериментального подхода / В. Э. Багдасарян // Преподавание истории в школе. – 2013. – № 3. – С. 3–12. 6. Мински, М. Фреймы для представления знаний / М. Мински. – М.: Энергия, 1979. – 77 с
3. Баева, Л. В. Ценности изменяющегося мира: экзистенциальная аксиология истории / Л. В. Баева. – Астрахань, 2004. – 277 с.
4. Вигодский Л.С. Педагогическая психология. М. 2008Гуревич П.С.Преобразование ценностей как чрезвычайная ситуация. М., 2007, С.40-41
5. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие М. 1993.
6. Слостенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию. М. 2000.
7. Яницкий М.С.Ценностные ориентации личности как динамическая система. <http://hpsy.ru/public/x2754.htm>, С.17